

УДК 339.9

А.А. Брятко

АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ: ЗАГАЛЬНІ РИСИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

В статті проаналізовано антикризові заходи європейських країн пострадянського простору в період світової фінансово-економічної кризи. Розглянуто передкризовий стан економік Білорусі, Молдови та України. Визначено особливі риси антикризових кроків кожної вищезазначених з держав. Досліджено результати кризового менеджменту.

Ключові слова: Світова фінансово-економічна криза, антикризове регулювання, пострадянський простір, посткризове зростання.

Постановка проблеми. Прискорені темпи інтеграційних процесів на європейському континенті та створення єдиних правил конкурентної гри створили умови до швидкого зростання країн східної Європи. Освоєння зовнішніх ринків дозволило наростити експортні надходження та підвищити добробут населення. Однак, в результаті світової фінансово-економічної кризи, мало місце значне просідання більшості макроекономічних показників, а рівень антикризового управління та ефективність державних механізмів яскраво окреслили кількість та глибину проблем, які має кожна національна економіка. В контексті даної проблеми необхідно провести аналіз східноєвропейських країн – членів ЄС та країн пострадянського простору окремо. Дана стаття буде присвячена саме пострадянським країнам. Окрім цього, необхідно окреслити, що аналіз буде обмежено Білоруссю, Молдовою та Україною, адже аналіз антикризової політики було проведено в рамках БРІКС [2], а прибалтійські країни є членами ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній економічній науці існує два підходи до аналізу економічних можливостей країн пострадянського простору. До першого відносяться дослідники, які розглядають дане об'єднання як достатньо інтегровану структуру, спроможну до колективних дій, направлених на протистояння кризовим тенденціям (А. Архангельська, Є. Петрікова, Н. Целишев). Другий включає вчених, що вважають примат внутрішньої детермінанти основним, характеризуючи міждержавну взаємодію як низькоефективний координаційний майданчик (С. Алексашенко, Р. Байгулов).

Виходячи з тенденцій в науковому середовищі, можна говорити про **недостатній рівень аналізу** антикризових заходів європейських країн пострадянського простору з точки зору трансформації загального впливу держав на світовій арені.

Виходячи з вищезазначеного, **цілями статті** є визначення передкризового становища кожної з країн, характеристика національних антикризових заходів, визначення їх ефективності.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи антикризові програми Білорусі, Молдови та України, треба перш за все визначити основні одиниці аналізу та часові рамки дослідження. Основними індикаторами аналізу держав будуть виступати: ВВП, баланс поточного рахунку, експорт-імпорт, темп інфляції, дефіцит-профіцит бюджету, рівень закредитованості, ставка рефінансування, рівень заборгованості, міжнародні резерви, обмінний курс, грошова пропозиція (M1, M2), капіталізація фондового ринку, динаміка попиту на золото. З метою бачення повної картини, доцільно навести дані

щодо цих індикаторів перед дослідженням кожної країни окремо в часовому проміжку від 2006 до 2014 року.

Отже розпочнемо аналіз кожної країни окремо.

Таблиця 1

Білорусь*									
Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Макроекономічні показники									
Розмір ВВП (млрд дол.)	36,9	45,2	60,7	49,2	55,2	59,7	63,6	73,0	76,1
Темп зростання/падіння ВВП	10,0	8,6	10,2	0,2	7,7	5,5	1,7	1,1	1,6
Відхилення від світового ВВП	5,9	4,67	8,73	2,27	3,62	2,66	-0,53	-1,25	-0,87
Баланс поточного рахунку (розмір до ВВП)	-3,8	-6,7	-8,2	-12,5	-15,0	-8,5	-2,9	-10,4	-6,7
Експорт/імпорт (розмір до ВВП)	60/64	61/67	61/69	50/62	53/67	81/82	81/77	60/63	57/58
Темп інфляції	10,7	12,9	21,2	5,7	11,1	71,2	75,4	21,1	18,1
Бюджет (%)	1,5	0,4	2,4	0,2	-1,5	1,7	0,1	-	-
Кредитний ринок									
Кредитування (до ВВП)	20,2	24,8	28,6	37,1	44,4	39,2	22,5	23,7	24,5
Ставка рефінансування**	10,5	10,5	11,0	13,5	12,0	24,25	35,5	27,0	21,75
Короткострокові кредити до зовнішнього боргу	67,0	58,9	50,0	41,5	41,8	39,6	34,5	34,7	-
Сукупний борг до ВВП	17,7	27,6	24,9	44,8	51,4	56,8	53,1	54,4	52,6
Валютний ринок									
Міжнародні резерви (млрд дол.)	1,3	4,1	3,0	5,6	5,0	7,8	8,0	6,6	5,0
Обмінний курс (до дол. США)	2144	2146	2136	2793	2978	4974	8336	8880	10224
Грошова пропозиція (M1)	9308	11614	14120	14885	18714	35165	50061	56140	65159
Грошова пропозиція (M2)	17505	24506	30961	38107	50260	111195	161293	193306	239442
Фондовий ринок									
Капіталізація до ВВП (%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Золото									
Попит ЦБ (млрд дол.)	0,317	0,226	0,376	0,808	1,594	1,852	2,286	1,717	1,654

* За даними World Bank, access regime: <http://data.worldbank.org>

** За даними Национальный банк республики Беларусь. Ставка рефинансирования, режим доступа: <http://www.nbrb.by/statistics/MonetaryPolicyInstruments/RefinancingRate/>

Білорусь, одна з небагатьох країн пострадянського простору, зуміла зберегти та розвинути структуру народного господарства, що залишилась з часів СРСР. Докризовий період її розвитку характеризується значним кластером державних підприємств в структурі економіки. Зокрема на початку двотисячних років цей

показник складав близько 75%. Ключовою галуззю експорту є і залишається переробка нафти, нафтопродуктів та виробництво мінеральних добрив. Домінує на цьому ринку виробниче об'єднання «Белнефтехим», «Белэнерго», «Белтрансгаз». В поєднанні із сферою послуг експортна складова займає приблизно 60% від ВВП країни.

В площині фінансової політики, фундаментальну роль відігравала політика підтримки економічного зростання. З 2004 по 2008 роки ВВП країни зростав приблизно на 10% щороку. Таких результатів вдалося досягти в результаті як адміністративного тиску, так і комплексу регуляторних заходів.

До основних інструментів регулювання можна віднести підтримку курсової стабільності через опосередкований перерозподіл коштів державного бюджету (державна мала профіцитний бюджет аж до 2009 року), зменшення долі короткострокового кредитування в структурі зовнішнього боргу (з 2006 по 2008 роки на 28,3%), зростання грошової пропозиції (M2) на 35-40% щороку, трикратне збільшення міжнародних резервів в останній передкризовий рік до 4,1 млрд. дол.

До проблемних аспектів господарства країни в передкризовий період можна віднести значне від'ємне сальдо торгового балансу та високу залежність від кон'юнктури на ринку нафтопродуктів Російської Федерації.

Цікавим є той факт, що Білорусь доволі стійко витримала удар першої хвилі кризи. Зокрема, доволі швидко вдалося відновити зростання ВВП шляхом державного до фінансування уражених галузей та різкої девальвації курсу білоруського рубля.

Однак у 2011 році розпочалася друга хвиля антикризового розбалансування, що в поєднанні з політичною кон'юктурою та вимушеною девальвацією спричинило до різкого скорочення темпів зростання та розкручування інфляційної спіралі. В 2011-2012 роках інфляція склала 71,2-75,4%. В результаті чого уряд склав план соціально-економічного розвитку країни на 2012 рік, який передбачав:

- різке зниження темпів інфляції;
- вихід на позитивне сальдо торговельного балансу;
- приватизацію малоефективних підприємств;
- імпортозаміщення [10].

Крім того, Білорусь звернулася до антикризового фонду ЕврАзЕС з проханням виділення 3 млрд. дол. кредиту.

Втім, навіть такі кроки не змогли стабілізувати ситуацію в повній мірі і вже наприкінці 2014 - на початку 2015 року Національний банк країни вдався до ряду заходів з метою обмеження спекулятивного тиску на фінансовому ринку. З цією метою було запроваджено:

- податок на придбання іноземної валюти громадянами та підприємствами у розмірі 30%;
- зросла до 50% ставка по операціях з підтримки ліквідності банків;
- введено так званий «механізм гарантованого збереження вкладу» для фізичних осіб, що в значній мірі дозволяє компенсувати стрибки на валютному ринку [1].

Традиційною тенденцією розвитку економіки Білорусі є від'ємний платіжний баланс. В до кризовий період він складав приблизно -7% від ВВП у річному вираженні. В період гострої фази економічної кризи 2008 року він збільшився до -12,5%, досягнувши піку у 2010 році на рівні -15,0%. Разом з тим, починаючи з 2011 року цей показник почав поліпшуватися. Однак стійкої тенденції не було досягнуто, що призвело до значних коливань. За підсумками 2014 року цей показник склав -5,1 млрд. дол., або -6,7% від ВВП [13].

Доволі хиткою ситуація видається в розрізі сальдо торговельного балансу. Антикризова політика доволі стримано реагувала на виклики, які стояли перед країною в період гострої фази кризи, в результаті чого експортний потенціал Білорусі вдалось

відновити лише у 2011 році. Разом з тим, підсумком першої хвили регулювання стало формування позитивного сальдо торгівельного балансу на півні 4% ВВП та зростання експорту в 1,5 рази в 2011-2012 роках. Разом з тим, падіння світових цін на ключові продукти експорту знову знизили експортні можливості та спричинили до формування дефіцитного сальдо торгівельного балансу. За станом на кінець 2014 року цей показник слав -1% від ВВП.

Двозначна ситуація склала в розрізі поточних трансфертів. З одного боку в період гострої фази кризи уряд продемонстрував значні успіхи в нарощуванні даної складової. З 2008 по 2010 рік він збільшився з 412 млрд. дол. до 910 млрд. дол. Однак вже в середні 2011 року даний показник продемонстрував падіння. За результатами 2014 року чисті поточні трансферти з-за кордону склали -23,4 трлн. дол. [15]

Щодо державного боргу, то тут ситуація є доволі стійкою з тенденцією до його зростання. Найбільший стрибок боргових зобов'язань стався в період гострої фази кризи. За один рік він збільшився з 24,9% до 44,8 % від ВВП. В подальшому тренд характеризувався сталим зростанням. За період з 2009 по 2014 роки сукупний борг зріс з 22,1 млрд. дол. до 40,0 млрд. дол. Структура залишається стійкою і складається з наступних компонентів: 4% - прямі інвестиції, 21% - банки, 38% - реальний сектор економіки, 35% - державні органи управління, 2% - центральний банк [3]. Беручи до уваги постійне скорочення золотовалютних резервів, можна говорити про вразливість економіки до зовнішніх шоків.

Таким чином, дослідивши антикризову політику Білорусі, можна говорити про її відносну ефективність. Позитивними складовими є постійне зростання реального сектору економіки, стабілізація зовнішнього боргу та відносна стабільність торгівельного сальдо. Слабкою стороною є від'ємний баланс поточного рахунку та стан поточних трансфертів.

Таблиця 2

Молдова*									
Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Макроекономічні показники									
Розмір ВВП (млрд дол.)	3,4	4,4	6,0	5,4	5,8	7,0	7,2	7,9	7,9
Темп зростання/падіння ВВП	4,8	3,1	7,8	-6,0	7,1	6,4	-0,7	9,4	4,6
Відхилення від світового ВВП	0,69	0,83	6,33	-3,93	3,02	3,56	-2,93	7,05	2,13
Баланс поточного рахунку (розмір до ВВП)	-11,3	-15,2	-16,1	-8,2	-7,5	-11,0	-7,4	-5,0	-8,0
Експорт/імпорт (розмір до ВВП)	45/92	47/97	41/93	37/73	39/78	45/86	43/84	43/80	42/79
Темп інфляції	13,4	15,8	9,3	2,2	11,1	7,7	7,9	4,1	6,1
Бюджет (%)	0,2	-0,3	-0,4	-5,9	-2,6	-1,8	-2,0	-	-
Кредитний ринок									
Кредитування (до ВВП)	27,5	36,8	36,4	36,0	35,4	35,9	40,3	42,5	37,2
Ставка рефінансування**	13,25	14,25	17,0	8,25	6,5	8,25	4,75	3,5	4,25
Короткострокові кредити до зовнішнього боргу	32,1	32,1	35,2	37,4	32,7	33,2	32,0	34,2	-
Сукупний борг до ВВП	77,1	76,4	60,8	69,4	83,3	76,0	81,7	83,7	81,7

Валютний ринок									
Міжнародні резерви (млрд дол.)	0,775	1,3	1,6	1,4	1,7	1,9	2,5	2,8	2,1
Обмінний курс (до дол. США)	13,13	12,14	10,39	11,11	12,37	11,74	12,11	12,59	14,04
Грошова пропозиція (M1)	10,4	13,1	13,5	16,0	18,6	20,8	23,9	31,0	32,0
Грошова пропозиція (M2)	19,5	27,3	31,6	32,6	37,1	41,0	49,6	62,7	65,9
Фондовий ринок									
Капіталізація до ВВП (%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Золото									
Попит ЦБ (млрд дол.)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,004	0,003	0,002

* За даними World Bank, access regime: <http://data.worldbank.org>

** За даними NBM interest rate, access regime: http://www.bnm.org/en/content/nbm-interest-rates?base_rates_full

Однією з найбільш вразливих країн до фінансової кризи стала Молдова. Визначальним фактором вразливості країни був значний коефіцієнт відкритості економіки на та наявність на її території замороженого конфлікту.

Загалом, передкризовий період розвитку республіки характеризувався проведенням ряду ліберальних реформ. Зокрема, у 2001 році відбулося підписання протоколу вступу держави до Всесвітньої торгівельної організації. А вже у 2006 році було імплементовано угоду GSP+ з ЄС про безмитну торгівлю ряду промислових товарів. Корекція правил гри на фінансовому ринку та доступу до іноземного капіталу призвело до незначного падіння в традиційних галузях народного господарства: виробництво цукру; дистильованих алкогольних напоїв; вина; тютюнових виробів; одягу; виробів з дерева та скла. Разом з тим, відбулося зростання в гірничодобувній промисловість, виробництві паперу, фармацевтичних препаратів, пластмасових виробів, будівельних матеріалів, прецизійних та оптичних інструментів.

Слабким місцем економіки Молдови в передкризовий період було негативне сальдо платіжного балансу. До 2008 року це показник був двозначним і напередодні криз становив -16,1% ВВП. Такий стан справ змушував уряд постійно накопичувати значні міжнародні резерви, які з 2006 по 2008 роки зросли маже вдвічі з 775 млн. дол. До 1,6 млрд. дол.

Крім того, постійно характерною рисою економіки країни був значний відсоток боргового навантаження (приблизно 75%) з високим рівнем короткострокових кредитів. Влітку 2008 року цей показник склав 35,2%.

Виходячи з вищезазначеного можна говорити про низьку стійкість економіки республіки в передкризовий період, що яскраво відобразилось на падінні ВВП в кінці 2008 – 2009 роках. В цілому, під час гострої фаз кризи, Молдова посіла друге місце на пострадянському просторі за рівнем падіння ВВП після України. В 2009 році ВВП зменшився на 6,0%.

До антикризових заходів першої хвилі можна віднести дії Національного банку Молдови та впровадження «Національної стратегії розвитку на 2008-2011 роки», які відображалися у наступних кроках:

1. Надання комерційним банкам 650 млн. леїв під 10% річних для фінансування виключно вітчизняних товаровиробників.

2. Підвищення гарантованого відшкодування вкладів фізичних осіб з 4,5 до 6,0 тис. лей

3. Державне гарантування для кредитування будівництва об'єктів завершених на 70%.
4. Прийняття мораторію на перевірки з боку контролюючих органів.
5. Активізація міжнародної політики направленої підвищення конкурентоздатності економіки (збільшення квот на експорт продукції до ЄС та активізація інвестиційних проектів з боку східних країн) [12].

До другої хвилі антикризових заходів відноситься «План дій щодо пом'якшення наслідків економічної кризи на період 2015-2017 років», який передбачає: «забезпечення макроекономічної стабільності, дебюрократизації та демонополізації ділового середовища, зниження адміністративного та податкового тягаря, залучення інвестицій в усі галузі національної економіки і просування ефективної комерційної політики» [7].

Економіка Молдови, як і Білорусі, має стійкий від'ємний платіжний баланс. В період з 2006 по 2007 роки цей показник коливався між -11% та -15% від ВВП. В період кризового розбалансування цей показник досяг пікового значення на рівні -16,1%, що змусило уряд прийняти ряд заходів для стабілізації ситуації. Вже з 2009 року цей показник вдалося зменшити вдвічі, хоча стійкої тенденції до його стабілізації не відбулося. У 2001 році він знову підскочив до позначки в -11%, знову впавши за рік до -7,4%. За підсумками 2014 року цей показник склав -639,1 млн. дол., або -8,0% від ВВП [13].

Загрозливою також є ситуація з від'ємним сальдо торгівельного балансу. До сьогоденішнього моменту країні так і не вдалося вийти на до кризовий рівень експорту. Більше того, частка імпорту до ВВП так і залишається на рівні 80%. Антикризова політика хоча і дозволяє потроху зменшувати від'ємність сальдо торгового балансу, але цих темпів явно не достатньо для навіть більш-менш стабільного розвитку країни, не кажучи вже про сталий розвиток. Зокрема, в до кризовий період сальдо торгівельного балансу складало -53% від ВВП. В період гострої фази кризи та за результатами антикризових заходів він скоротився до -40-41%. За станом на кінець 2014 року цей показник склав -37% від ВВП.

Значних успіхів в контексті поточних трансфертів добився уряд Молдови. На етапі гострої фази кризи відбулося скорочення даного показника з 17,0 млрд. дол. до 13,5 млрд. дол. Разом з тим, постійна увага до проблеми та вчасне регулювання дозволило вийти на до кризовий рівень у 2012 році. За станом на кінець 2014 року чисті поточні трансферти з-за кордону склали 21,6 млрд. дол. [15]

Державний борг країни також має негативну динаміку. За період з 2008 по 2014 роки сукупний борг збільшився з 3,7 млрд. дол. до 6,4 млрд. дол. Разом з тим, треба відмітити, що з 2012 року державний борг тримається в стійкому коридорі 81,5-84% від ВВП. Структура ж зовнішнього боргу починаючи з 2012 року виглядає наступним чином: 17% - прямі інвестиції, 10% - банки, 44% - реальний сектор економіки, 21% - державні органи управління, 7% - центральний банк [4]. Виходячи з того, що в 2014 році країна мала 2,1 млрд. дол. міжнародних резервів, можна говорити про вразливість економіки до зовнішніх шоків.

Отже, розглянувши антикризову політику Молдови, можна говорити про її низьку ефективність. За час кризи не відбулося ані стабілізації ні в сфері поточного рахунку, ні в зростанні експорту. Єдиним позитивним моментом є зростання поточних трансфертів.

Україна*									
Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Макроекономічні показники									
Розмір ВВП (млрд дол.)	107,7	142,7	179,9	117,2	136,4	163,1	175,7	183,3	131,8
Темп зростання/падіння ВВП	7,3	7,9	2,3	-14,8	4,2	5,2	0,2	0,0	-6,8
Відхилення від світового ВВП	3,19	3,97	0,83	-12,73	0,12	2,36	2,03	-2,35	-9,27
Баланс поточного рахунку (розмір до ВВП)	-1,5	-3,7	-7,1	-1,5	-2,2	-6,3	-8,2	-9,0	-4,0
Експорт/імпорт (розмір до ВВП)	46/49	45/50	47/55	46/48	51/53	50/56	48/56	43/52	49/53
Темп інфляції	14,9	22,8	28,6	13,1	13,8	14,1	7,8	4,3	14,7
Бюджет (%)	-1,0	-0,9	-1,5	-5,6	-6,5	-2,3	-4,1	-	-
Кредитний ринок									
Кредитування (до ВВП)	44,3	58,2	88,4	90,6	78,4	71,1	69,6	73,4	76,3
Ставка рефінансування**	9,0	8,25	11,5	11,25	8,75	7,75	7,5	7,0	10,5
Короткострокові кредити до зовнішнього боргу	29,2	29,0	21,0	19,0	21,8	24,1	25,6	23,6	-
Сукупний борг до ВВП	48,7	55,3	83,3	89,1	91,8	83,1	77,3	80,6	99,1
Валютний ринок									
Міжнародні резерви (млрд дол.)	22,3	32,4	31,5	26,5	34,5	31,7	24,5	20,4	7,5
Обмінний курс (до дол. США)	5,05	5,05	5,27	7,79	7,94	7,97	7,99	7,99	11,89
Грошова пропозиція (M1)	136,3	201,8	260,1	275,1	331,4	362,9	380,1	436,1	523,1
Грошова пропозиція (M2)	261,0	396,1	515,7	487,2	597,8	685,5	773,1	908,9	956,7
Фондовий ринок									
Капіталізація до ВВП (%)	7,9	8,1	5,1	5,3	4,7	4,9	5,0	-	-
Золото									
Попит ЦБ (млрд дол.)	0,515	0,697	0,742	0,943	1,243	1,379	1,896	1,638	0,916

* За даними World Bank, access regime: <http://data.worldbank.org>

** За даними Національного банку України, редим доступу:
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647&cat_id=44580

Найбільш вразливою до кризових шоків виявилась Україна. За даними Світового банку, ВВП країни за результатами гострої фази кризи зменшився на 14,8 %. Загалом, передкризовий період розвитку характеризувався значним коефіцієнтом впливу політичних факторів та кардинальної зміни на пряму інтеграційних процесів. З 2001 по 2004 роки мало місце 10% зростання ВВП в річному обчисленні. Окрім того, було підписано ряд угод щодо формування та поетапного впровадження єдиних стандартів на базі Єдиного економічного простору. Разом з тим, після помаранчевої революції, відбулася зміна вектору розвитку на про європейський. Результатом стало

уповільнення економічного зростання у 2005 році до 2,7% [6]. В період 2005-2007 років ознаменувався таргетуванням фінансової стійкості та інвестиційної привабливості, поглибленням інтеграційних процесів, формування інституту ефективною приватної власності, лібералізацією і прозорістю державного управління економікою, боротьбою з корупцією. Разом з тим, саме цей процес сповільнив економічне зростання, призвів до зростання інфляції, а також збільшив національний борг особливо в частині короткострокових кредитних зобов'язань до 29% відсотків у 2007 році.

Отже, на етапі гострої фази кризи України перебувала на етапі незакінченого реформування системи державного управління та політичної кризи, що спричинило значне гальмування процесу прийняття та впровадження рішень, особливо оперативного характеру.

Основні антикризові заходи першої хвилі були визначені у «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», за яким передбачається:

- надання кредитів для погашення, та обслуговування позик, одержаних вітчизняними суб'єктами господарювання до 15 вересня 2008 року;
- кредитування або співфінансування довгострокових проектів загальнодержавного значення;
- здешевлення кредитування проектів малого та середнього бізнесу, що впливають на рівень зайнятості населення;
- надання кредитів на завершення будівництва житла;
- розвиток внутрішнього попиту на товари, щодо яких спостерігається погіршення світової кон'юнктури;
- надання фінансової допомоги банкам, поповнення статутних капіталів державних банків та Державної іпотечної установи;
- викуп у забудовників або фінансових установ нереалізованого житла, що споруджувалися із залученням коштів фізичних осіб;
- надання громадянам державної підтримки на будівництво доступного житла шляхом сплати державою частини його;
- викуп державою у кредиторів іпотечних кредитів, отриманих фізичними особами на будівництво та придбання;
- впровадження мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення [11].

На виконання даного закону було прийнято ряд заходів, зокрема створювався спеціальний Стабілізаційний фонд, надавалась можливість участі держави в капіталізації банків за рішенням Кабінету Міністрів України на підставі пропозицій Національного банку України, вводився мораторій на розподіл чистого прибутку банку, збільшувались гарантії щодо повернення депозитів за рахунок Фонду гарантування вкладів до 150 тис. грн., розширювались права НБУ в частині регулювання діяльності банків, відбувалась прив'язка прожиткового мінімуму та мінімальних зарплат до індексу інфляції. Пакет заходів було розраховано до 2012 року.

Наступний період кризової дестабілізації відбувся у 2014 році та триває і до сьогодні. Ключовою причиною проблеми стало політичне протистояння, призупинення процесу євроінтеграції, зміна політичного режиму та, як результат, поляризація суспільства й військове протистояння. В період 2014-2015 років ВВП країни скоротився майже на 20%, причому тенденція до спаду зберігається. Виходячи з такої ситуації, Національний банк України прийняв ряд постанов, відповідно до яких встановлюється вимога обов'язкового продажу 75 відсотків валютної виручки та її поверненні в Україну у 90-денний строк, накладаються обмеження на продаж іноземної

валюти до еквіваленту 3 тисячі гривень в добу, накладається ліміт на видачу готівки в національній валюті в 300 тисяч гривень на добу.

Ці обмеження були продовжені ще на 3 місяці 2016 року, що відобразилося в Постанові НБУ №581 від 03.09.2015 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України»

За підсумками антикризових програм, можна говорити про їх достатню успішність на першому етапі та низьку результативність в посткризовий період. Зокрема, в розрізі питання платіжного рахунку, відбулося зниження даного показника з 7,1% у 2008 до 2,2% у 2010 році. Разом з тим, починаючи з 2011 року відбувся перелом, що призвів до подальшого його зростання, досягши посткризового піку у 2013 році (9,0%). За підсумками 2014 року цей показник склав -5,3 млрд. дол., або -4,0% від ВВП [13].

Ще однією проблемною стороною економіки України є співвідношення експорту та імпорту. Варто зазначити, що країні вдалося доволі швидко, вже на початку 2010 року відновити експортний потенціал, однак дана тенденція не мала стійкого характеру сформувавши понижувальний тренд вже у 2011 році. Загалом, період з 2011 по 2013 роки характеризувався нарощуванням від'ємного сальдо торгівельного балансу з 2,5 до 9,0%. За станом на кінець 2014 року, цей показник скоротився, та становив 4% від ВВП.

Доволі успішно відобразилась антикризова програма на зростанні поточних трансфертів. В період антикризового регулювання цей показник вдалося збільшити на 79,3%, або з 16,5 млрд. дол. у 2008 році до 29,5 млрд. дол. у 2011. Однак позитивну тенденцію не було закріплено, що спричинило сповзання даного показника до 18,6 млрд. дол. наприкінці 2014 року [15].

В питанні державного боргу ситуація має негативну динаміку. За період з 2008 по 2014 роки сукупний борг збільшився з 125,1 млрд. дол. до 130,7 млрд. дол. І хоча виходячи з абсолютних показників зростання не виглядає критичним, але беручи до уваги значне падіння ВВП, у відносному вираженні цей показник збільшився з 83,3% до 99,1% від ВВП. Структура ж зовнішнього боргу починаючи з 2009 по 2014 роки виглядала наступним чином: 6% - прямі інвестиції, 15% - банки, 56% - реальний сектор економіки, 18% - державні органи управління, 3% - центральний банк [5]. Виходячи з того, що в 2014 році країна мала 7,5 млрд. дол. міжнародних резервів, можна говорити про значну вразливість економіки України до зовнішніх шоків.

Таким чином, дослідивши антикризову політику України, можна говорити про її низьку ефективність. Зокрема, відбувається постійне зростання зовнішнього боргу, сальдо торгівельного балансу та поточні трансферти мають стійку від'ємну тенденцію. Єдиною позитивною складовою було зростання поточних трансфертів, що, втім, в результаті політичної дестабілізації також звелось нанівець.

Отже, дослідивши європейських країн пострадянського простору, можна зробити наступні висновки. Найбільш ефективною виявилась антикризова стратегія Білорусі. Позитивними складовими є постійне зростання реального сектору економіки, стабілізація зовнішнього боргу та відносна стабільність торгівельного сальдо.

Щодо Молдови, то тут можна говорити про низьку ефективність антикризових кроків. За час кризи не відбулося ані стабілізації ні в сфері поточного рахунку, ні в зростанні експорту. Єдиним позитивним моментом є зростання поточних трансфертів. Що не має сталого характеру у зв'язку з політичними негараздами та замороженим конфліктом у Придністров'ї.

Не менш загрозливою ситуація видається і в Україні. Перманентне зростання зовнішнього боргу, сальдо торгівельного балансу та поточних трансфертів має сталий характер. Як і в Молдові відбувалося зростання поточних трансфертів але дана

тенденція мала короткостроковий вплив, що не забезпечило стійкого стабілізуючого ефекту.

Список використаної літератури

1. Беларусь ввела 30% сбор на покупку валюты // by24.org. – 19.12.2014.; Belarus' vvela 30% sbor na pokupku valiuty // by24.org. – 19.12.2014. – Access regime: <http://by24.org/2014/12/19/belarus-has-introduced-a-30-percent-tax-on-the-purchase-of-currency/>
2. Брятко А.А. Причины мирового экономического кризиса и реакция стран БРИКС на него / А. Брятко – Дюссельдорф: LAP, 2015. – 72с.; Briatko A.A. Prichiny mirovoho ekonomicheskogo krizisa i reaktsiya stran BRIKS na nego / A. Briatko – Dusseldorf: LAP, 2015. – 72s.
3. Внешний долг Беларуси. Внешний долг стран мира.; Vneshniy dolg Belarusi. Vneshniy dolg stran mira. – Access regime: <http://svspb.net/danmark/vneshnij-dolg.php?l=belarus>
4. Внешний долг Молдавии. Внешний долг стран мира.; Vneshniy dolg Moldavii. Vneshniy dolg stran mira. – Access regime: <http://svspb.net/danmark/vneshnij-dolg.php?l=moldavija>
5. Внешний долг Украины. Внешний долг стран мира.; Vneshniy dolg Ukrainy. Vneshniy dolg stran mira. – Access regime: <http://svspb.net/danmark/vneshnij-dolg.php?l=ukraina>
6. Економічний розвиток країни (2007). Держзовнінформ.; Ekonomichnyi rozvytok krainy (2007). Derzhzovninform. – Access regime: <http://ukrexport.gov.ua/rus/economy/indicators/ukr/3046.html>
7. Министерство экономики разработало план антикризисных мер // ОКТР «Молдова». – 26 августа 2015.; ; Ministerstvo ekonomiky razrabotalo plan antykrizisnykh mer // OKTR «Moldova». – 26 avgusta 2015. – Access regime: <http://www.trm.md/ru/economic/ministerul-economiei-e-elaborat-un-set-de-masuri-anticriza/>
8. Национальный банк республики Беларусь. Ставка рефинансирования.; Natsionalnyi bank respubliki Belarus'. Stavka refinansirovaniya. – Access regime: <http://www.nbrb.by/statistics/MonetaryPolicyInstruments/RefinancingRate/>
9. Облікова ставка Національного банку України. НБУ.; Oblikova stavka Natsionalnoho banku Ukrainy. NBU. – Access regime: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647&cat_id=44580
10. Правительство одобрило жесткий прогноз развития экономики на 2012 год // БелаПАН.; Pravitelstvo odobrilo zhestkiy prognoz razvitiya ekonomiki na 2012 god // BelaPAN. – Access regime: http://naviny.by/rubrics/economic/2011/11/08/ic_media_video_113_6163/
11. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України. Верховна Рада України. Закон від 31.10.2008 № 639-VI.; Pro pershocherhovi zakhody shchodo zapobihannia nehatyvnyim naslidkam finansovoi kryzy ta pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakon vid 31.10.2008 № 639-VI. – Access regime: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/639-17>
12. Финансовая политика государства в условиях кризиса // TDRB.; Finansovaya politika gosudarstva v usloviyakh krizisa // TDRB. – Access regime: <http://www.cbpmr.net/resource/prbvd122-9.pdf>

13. Current account balance. The World Bank. – Excess regime: <http://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS>

14. NBM interest rate. – Access regime: http://www.bnm.org/en/content/nbm-interest-rates?base_rates_full

15. Net current transfers from abroad. The World Bank. – Excess regime: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.TRF.NCTR.CN>

16. World Bank. – Access regime: <http://data.worldbank.org>

Стаття надійшла до редакції 27.04.2016

A. Briatko

ANTI-CRISIS POLICY OF THE EUROPEAN POST-SOVIET COUNTRIES: COMMON CHARACTERISTICS AND NATIONAL FEATURES

Acceleration of integration processes in Europe and the establishment of common rules created conditions for rapid growth of Eastern Europe. The development of foreign markets allowed increasing the export earnings. However, interdependence of economies led to significant drawdown of most macroeconomic indicators during global financial crisis. At this point, the level of crisis management and efficiency of government mechanisms clearly outlined the number and depth of the problems included national economy of each European post-soviet country. This study excludes Baltic countries and Russia from the field of analysis. It creates the basis to the aim of this work. In order to maintain the goal, it is necessary to determine the pre-crisis position of each country, to highlight key anti-crisis measures and to analyze the results of regulations.

The basic analysis indicators are GDP, current account balance, exports-imports ratio, level of inflation, fiscal policy, debt rate of private sector, refinancing rate, the level of debt and its structure, international reserves, exchange rate, money supply, stock market capitalization, and dynamics of demand for gold.

First part of analysis discovers the positions of each country on international arena, common state of the national economy, main instruments of regulations as well as dynamic and direction of integration process in pre crisis period.

Second part describes key anti crisis measurements during acute and stable phases of the crisis. The study determines the following areas of ant crisis regulation: stabilization of the financial sector, support of exporters, financing of major infrastructure projects, support of domestic demand.

The main results of government anti crisis polices are analyzed in third part of the article. In terms of effectiveness, the best performance was demonstrated by Belorussia. The growth trend was saved. The external debt was stabilized as well. The Moldova and Ukraine show high level of destabilization. The qualities of crisis management in the countries were relatively weak, despite of the number of accepted documents. Moldova and Ukraine did not reach pre-crisis level of development.

Thus, it is possible to say that the main point of ant crisis success is in the efficiency of government mechanisms. The regulation was on a proper level in Belorussia only. Moldova and Ukraine did not show appropriate scale of crisis management.

Keywords: *global financial and economic crisis, crisis regulation, post-Soviet space, post-crisis growth.*